

Jakub Potulski

Uniwersytet Gdański

DOI: 10.5604/01.3001.0012.7627

ORCID: 0000-0003-4139-559

Quasi państwa na obszarze poradzieckim – Naddniestrze w rosyjskiej polityce zagranicznej

Quasi states in the post-Soviet area – Trans-Dniester in Russian foreign policy

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, Mołdawia, Naddniestrze, *русский мир*

Keywords: Trans-Dniester Moldovan Republic, Russian Federation, pseudo states, Moldova

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie w jaki sposób koncepcja *русского мира* wpływa na politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej. W artykule autor podejmuje analizę konfliktu w Naddniestrzu w próbując powiązać go ze specyfiką postrzegania świata zewnętrznego przez rosyjskie elity polityczne. Autor na przykładzie Naddniestrza zwraca uwagę na wielowymiarowość zachowań politycznych. Rosja wspiera *quasi*-państwa na obszarze poradzieckim, gdyż dzięki nim może zachować częściową kontrolę nad strategiczną strefę wpływów i utrzymać status mocarstwa. Należy także pamiętać, że dużą rolę w polityce wewnętrznej i zagranicznej Rosji odgrywają ukształtowane wzorce postępowania oraz czynniki emocjonalne i odwołanie się do ponad etnicznej solidarności w ramach tzw. „rosyjskiego świata”. Czynniki historyczno-emocjonalne odgrywają równie doniosłą rolę w kształtowaniu zachowań politycznych, co racjonalnie zdefiniowane interesy strategiczne. Autor w swoim artykule zwraca uwagę przede wszystkim na ideologiczno-emocjonalną stronę konfliktu i konsekwencje wykorzystywania przez rosyjskie władze w polityce zagranicznej koncepcji *русского мира*.

Abstract

The main aim of this article is to give an overview of the conflict in a region called Transnistria or Pridnestrovskaya Moldovskaya Respublika (PMR), a quasi-state that has been outside of Moldovan control since 1992. Author focus on historical and emotional aspect of conflict. The turning point of this region's history was in 1812, when Russia, after the war with Ottoman Turkey annexed part of historic Moldavian territory and named it *Bessarabia*. During the time, the territory was used as a geostrategic point for Russia's reaching Black Sea coast. After the World War I *Bessarabia* become a part of Kingdom of Romania but Soviet Union regarded the area as a territory occupied by Romania. After the World War II the area was formally integrated into the Soviet Union as a Moldavian ASRR. In 1991 during the process of the dissolution of Soviet Union the Moldavian ASRR proclaimed the independence. This proclamation initiated the internal conflict ended with secession of eastern periphery of former Soviet republic. Moscow brought Transnistria under protective umbrella in the international area. The paper will examine the historical roots of the conflict and Russian vision of Transnistria as a part of *русский мир*.

Wstęp

Rozpadowi ZSRR towarzyszył szereg lokalnych konfliktów zbrojnych na tle etnicznym i ideologicznym. Ich przyczyną były uwarunkowania historyczne (szczególnie zaś polityka narodowościowa prowadzona w ZSRR) oraz stopniowa dezintegracja polityczna, społeczna i gospodarcza, która przyczyniła się do upadku autorytetu centralnej władzy. Spośród wielu konfliktów tamtego okresu wciąż nierozwiązane pozostają konflikty w Abchazji, Osetii Południowej, a także w Naddniestrzu. Rozgrywanie tych „zamrożonych konfliktów” i wspieranie *quasi*-państw nie uznawanych przez wspólnotę międzynarodową ale *de facto* dysponujących atrybutami suwerennej państwowości (terytorium, waluta, władze państwowe) stało się w polityce rosyjskiej formą walki o wpływy i kontrolę obszaru poradzieckiego. Aneksja Krymu przez Federację Rosyjską w marcu 2014 r. obudziła ponowne zainteresowanie dla „zamrożonych konfliktów” na obszarze byłego ZSRR. Część analityków obawiała się, że Rosja, w odpowiedzi na podpisanie przez Mołdawię, Gruzję i Ukrainę umów stowarzyszeniowych z Unią Europejską, zdecyduje się na formalne

przyłączenie do swojego terytorium Abchazji, Osetii Południowej i Naddniestrza, podobnie jak to się stało z Krymem.

Jednym z „zamrożonych konfliktów” będących spadkiem po rozpadzie ZSRR jest spór wokół Naddniestrza. Naddniestrzańska Republika Mołdawska została utworzona 8 grudnia 1990 r. w wyniku jednostronnego ogłoszenia przez Radę Najwyższą Naddniestrza niepodległości i oddzielenia się jej od Republiki Mołdawii. Republika Naddniestrzańska obejmuje znajdujące się na lewym brzegu Dniestru tereny byłej Mołdawskiej SRR oraz prawobrzeżne miasto Bendery (Tigina). Jest to pas ziemi o długości ok. 200 km i średniej szerokości ok. 12-15 km, o powierzchni 4160 km². Stolicą jest Tyraspol. Naddniestrze powstało w wyniku konfliktu wewnętrznego w Mołdawskiej ASRR pomiędzy mołdawskimi ruchami nacjonalistycznymi, a rosyjskojęzyczną ludnością ASRR. Obecnie jest to nieuznawany przez społeczność międzynarodową, ale *de facto* suwerenny, kontrolujący w pełni swoje terytorium i posiadający wszystkie atrybuty państwa organizm polityczny.

Konflikt o Naddniestrze jest ciekawym przykładem problemów związanych z rozpadem ZSRR i specyfiką rosyjskiej polityki zagranicznej wobec obszaru proradzieckiego. Przyczyny utrzymującego się napięcia wokół Naddniestrza i brak możliwości rozwiązania konfliktu są różnorodne i trudno jest sprowadzić do jednego dominującego czynnika. Z przyczyn zewnętrznych warto zwrócić uwagę na specyfikę rosyjskiej polityki zagranicznej i sposób w jaki władze rosyjskie postrzegają otoczenie zewnętrzne, zwłaszcza zaś krąg „bliskiej zagranicy”. Rozpad ZSRR był i jest odbierany w Rosji jako porażka, a duża część elit politycznych do dnia dzisiejszego nie może pogodzić się z utratą znacznej części terytoriów, od wieków wchodzących w skład państwa rosyjskiego i często zamieszkiwanych przez rdzennych Rosjan, a także z utratą polityczno-gospodarczych wpływów. Jest to zachowanie obecne nie tylko w Rosji ale także i w innych krajach, które odczuwały znaczne kompleksy związane z rozpadem długo budowanych imperiów i utratą wpływów politycznych.

Rosyjskie elity polityczno-społeczne dużej swojej części uważają rozpad ZSRR za „największą geopolityczną tragedię XX w.”, a obszar byłego ZSRR za obszar kluczowy dla bezpieczeństwa narodowego Rosji. Od lat władze Federacji Rosyjskiej starają się przeciwdziałać negatywnym dla siebie tendencjom i poszukują skutecznych metod oddziaływania na byłe republiki ZSRR i zachowanie w nich swoich wpływów. Jednym z takich instrumentów jest wspieranie tzw. *quasi*-państw, czyli jednostek podobnych do państwa, która ma ludność i rząd sprawujący suwerenna kontrolę nad określonym terytorium, jednak bez aprobaty ze strony społeczności międzynarodowej – z formalnego punktu

widzenia pozostaje zatem częścią innego państwa¹. Istnienie tego typu jednostek politycznych na obszarze poradzieckim związek jest z faktem, że po rozpadzie ZSRR na peryferiach byłego rosyjskiego/radzieckiego imperium pozostały enklawy imperium wciąż postrzegające siebie jako jego część. Poza granicami pozostały także duże skupiska ludności, którzy realia pozimnowojennej geografii politycznej uważają za czasowe.

Jednym z takich terytoriów wykorzystywanym w rosyjskiej polityce zagranicznej jest Naddniestrze, rosyjska enklawa będąca formalnie częścią Republiki Mołdawii ale *de facto* organizmem od niej całkowicie niezależnym². W referendum, które odbyło się 17 września 2006 r. mieszkańcy Naddniestrza opowiedzieli się włączeniem Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawii do Federacji Rosyjskiej i przeciw procesowi integracji z Mołdawią. Jest to zatem obszar, który może stać się „kolejnym Krymem” i zostać włączony do Federacji Rosyjskiej jako jej integralna część. Teza artykułu brzmi, że konflikt o Naddniestrze, niezależnie od swojej obecnej niskiej intensywności, jest daleki od rozwiązania. Nie decydują o tym względy praktyczne, czy też „geopolityczne” ale raczej emocjonalne. Rosyjskie władze stały się do pewnego stopnia zakładnikiem własnej koncepcji polityczno-ideologicznej sytuującej Rosję jako centrum i obrońcę tzw. *pyckkogo mupa*. Naddniestrze jest traktowane jako część „rosyjskiego świata”, co zmusza władze rosyjskie do wspierania separatystycznej republiki bez względu na koszty takiego postępowania. Autor artykułu, nie kwestionując pragmatycznych elementów polityki rosyjskiej w regionie Morza Czarnego koncentruje swoją uwagę głównie na zagadnieniach ideologiczno-emocjonalnych wyznaczających współczesną politykę władz rosyjskich.

Federalizm radziecki i jego konsekwencje dla rozpadu ZSRR

Większość konfliktów na obszarze poradzieckim jest efektem specyficznej polityki narodowościowej prowadzonej przez władze radzieckie. Związek Radziecki powstał w grudniu 1922 r., a jego wielonarodowy, federacyjny charakter jako państwa został zapisany w Konstytucji z 1924 r. jako podstawowa zasada ustrojowa. Utworzenie Związku Radzieckiego w formie federalnego państwa było rezultatem kompromisu, jaki zwiędził zażarte polityczne i ideologiczne spory okresu rewolucji. Był to wybór dyktowany politycznym pragmatyzmem i

---

¹ Ch. King, *The benefits of ethnic wars: understanding Eurasia's unrecognized states*, “World Politics” 2001, nr 53, s. 525.

² Por. V. Kolossov, J. O’Loughlin, *Pseudo-states as harbingers of a new geopolitics: the example of the Trans-Dniester Moldovan Republic (TMR)*, (w:) *Boundaries, territory and postmodernity*, ed. D. Newman, Londyn 1999, s. 151-176.

chęcią utrzymania przez bolszewików kontroli nad całym byłym imperium rosyjskim. Federalizm radziecki oparto nie na suwerenności tworzących ją państw, ale na autonomii etniczno-narodowościowej traktując ją całkowicie instrumentalnie. Etniczno-narodowościowe prawa zostały zinstytucjonalizowane w formie republik związkowych, republik autonomicznych i obwodów autonomicznych ale tożsamości narodowe były uznawane, tylko jeśli mogły być kontrolowane w ramach instytucji władzy. W Rosji po 1917 r. zaczęto z jednej strony budować państwo federalne, które formalnie pozostawiało częściom składowym znaczący zakres autonomii, z drugiej zaś strony stworzenie autorytarno-unitarnego systemu kontroli administracji państwowej przez partię bolszewicką sprowadziło do minimum zasady federacji w rozwoju państwa³.

Federalizm radziecki oparty był na etniczno-kulturowej autonomii przyznanej wybranym grupom etnicznym. Autonomia ta była traktowana przez przywódców radzieckich całkowicie instrumentalnie i podporządkowana był interesom państwa związkowego i władz centralnych. Dlatego też granice między jednostkami terytorialnymi (republiki związkowe, republiki autonomiczne oraz obwody i okręgi autonomiczne) były wyznaczane w sposób arbitralny, nie uwzględniając rzeczywistych podziałów historycznych, etnicznych, religijnych, językowych czy kulturowych. Granice wewnętrzne w ramach ZSRR nie miały praktycznego znaczenia, gdyż było to państwo scentralizowane i rządzone przez centrum polityczne w Moskwie. Republiki związkowe tworzące ZSRR łączyła historia, kultura, podobny poziom życia i uprzemysłowienia, identyczna struktura ustrojowa oraz wspólna armia, policja i straż graniczna.

Rozpad Związku Radzieckiego, który nastąpił na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku dokonał się w specyficzny sposób, gdyż podstawą podziału przestrzeni poradzieckiej na niepodległe, suwerenne organizmy państwowe nastąpił zgodnie ze *quasi*-federacyjną strukturą ZSRR. Sam rozpad ZSRR spowodowany był przede wszystkim przez kryzys gospodarczo-technologiczny oraz odradzający się nacjonalizm. Liberalizacja polityki i środków masowego przekazu, na którą zdecydował się Gorbaczow, spowodowała powszechną aktywizację społeczeństwa wokół wielu zagadnień. Pamięć historyczna, prawa człowieka, ekologia, a także tożsamość narodowa stały się głównymi obszarami, wokół których koncentrowała się aktywność obywatelska. Najsilniejszymi ruchami, ze względu na swój potencjał mobilizacji politycznej, okazały się ruchy nacjonalistyczne, które rzuciły bezpośrednie wyzwanie państwu radzieckiemu. Nacjonalizm

---

³ Por. В. Петров, *Кризис федерации*, Moskwa 1999, s. 48-51.

nie był jedynie wyrazem zbiorowej etnicznej tożsamości. Był on dominującą formą demokratycznego ruchu w całym Związku Radzieckim, a ruchy nacjonalistyczne przewodziły procesowi politycznej mobilizacji w głównych ośrodkach miejskich⁴.

Rywalizacja elit moskiewskich o władzę i konflikt pomiędzy Michaiłem Gorbaczowem, a Borysem Jelcynem zrodził w republikach związkowych przekonanie, że tylko rozwiązując samodzielnie problemy ekonomiczne i społeczne, będzie można uzyskać dobre rezultaty. Zaczęto mówić o niepodległości, czy też niezależności od centrum, a jako uzasadnienie tych dążeń wprowadzano etniczność – niejednokrotnie tworzoną sztucznie dla partykularnych potrzeb lokalnych elit politycznych. Odwoływanie się do interesów narodowych i tożsamości etnicznej stało się narzędziem walki o władzę, prestiż, status społeczny i zostało wykorzystane do mobilizacji mas. Ruchy nacjonalistyczne stały się instrumentem w żądaniach niezależności od centrum i ostatecznie ich rozwój doprowadził do rozpadu ZSRR. Władze republikańskie zaczęły uciekać się przede wszystkim do nacjonalizmu, będącego najlepszym środkiem mobilizacji społecznej. Najłatwiejszym obiektem ataku stała się Rosja i jej „imperialna przeszłość”. Nowe elity polityczne, *nota bene* często wywodzące się z Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, zaczęły wysuwać antyrosyjskie hasła i domagać się niepodległości.

Państwowość mołdawska

Istnienie prorosyjskiej enklawy w Mołdawii związane jest także z mołdawską specyfiką historyczną. Geograficznie Mołdawia stanowi krainę położoną pomiędzy Karpatami Wschodnimi, Dniestrem i deltą Dunaju. Historyczna kraina Mołdawii jest obecnie podzielona granicami politycznymi: większa część terenów położonych pomiędzy Karpatami, a rzeką Prut stanowi część Rumunii, większość terytorium pomiędzy rzekami Prut i Dniestr (Besarabia) zajmuje Republika Mołdawii, ponadto fragmenty historycznej Mołdawii na jej północy (Bukowina Północna) i na południu (dawny Budziak) należą do Ukrainy.

Tradycje państwowości mołdawskiej wywodzą się od powstałego w drugiej połowie XV w. państwa mołdawskiego, którego władcy odrzucili zwierzchność królów Węgier i starali się uzyskać samodzielność. W ciągu XV w. władcy Mołdawii stopniowo podporządkowali sobie wszystkie tereny pomiędzy Karpatami i Dniestrem, na których

---

⁴ M. Castells, *Koniec tysiąclecia*, Warszawa 2009, s. 47-52.

powstało tzw. Gospodarstwo Mołdawskie pozostawało ono jednak w zależności do Andegawenów lub Jagiellonów. Za panowania Stefana III Wielkiego w (1457-1504) kraje ten na krótko uzyskał samodzielność, wbrew ambicjom potężniejszych sąsiadów, ale nie był jednak w stanie jej utrzymać. Bardzo szybko Stefan III został zmuszony do płacenia haraczu Turkom, a następnie złożył hołd lenny Kazimierzowi Jagiellończykowi. W 1487 r. Stefan III musiał uznać zwierzchnictwo tureckie. Od XVI w. obszar Mołdawii był areną rozgrywek regionalnych potęg – monarchii habsburskiej, Rzeczypospolitej i Turcji, które starały się zdobyć kontrolę nad terytorium Gospodarstwa Mołdawskiego. Od początku XVIII w. w tej rywalizacji politycznej słabnącą Rzeczypospolitą zastąpiła Rosja, która po opanowaniu terenów na wschodnim brzegu Dniestru i znalazła się w bezpośrednim sąsiedztwie Mołdawii.

Wraz ze słabnięciem pozycji Turcji na Bałkanach w rywalizacji o strefy wpływów w tym regionie pozostały Rosja i Austria. Rosnące zainteresowanie Bałkanami w rosyjskiej polityce zagranicznej związane było głównie z polityką zagraniczną Katarzyny II. Cesarzowa Rosji dokonała podboju wybrzeży Morza Czarnego włączając je do cesarstwa rosyjskiego. Rosja stała się państwem czarnomorskim wykazującym silne zainteresowanie cieśninami Bosfor i Dardanele. Opanowanie tej ważnej drogi morskiej łączącej Morze czarne z Morzem Śródziemnym będzie od tej pory jednym ze strategicznych celów Rosji. Ponieważ cieśniny znajdowały się w rękach Turcji Rosja mogła realizować swoje zamiary w porozumieniu z nią, przyznającego jej szczególne przywileje w cieśninach, lub przez podjęcie z Turcją walki zbrojnej, by siłą oręża zapewnić sobie obecność w cieśninach. Środki militarne rozstrzygnięcia na rzecz Rosji problemu cieśnin wymagały zaangażowania Rosji na Bałkanach. Ze względu na brak dogodnych dróg i trudne warunki naturalne Rosja nie mogła prowadzić skutecznych działań wojennych przeciw Turcji od strony Kaukazu. Natomiast mogła zadać jej klęskę tylko od strony Bałkanów. Strategiczne znaczenie Bałkanów powodowało, że Rosja angażowała się militarnie w sprawy Bałkanów i walkę narodowo-wyzwoleńczą ludów półwyspu Bałkańskiego ponieważ godziły one w panowanie Turcji i przybliżały Rosję do strategicznych cieśnin.

Głównym czynnikiem napędzającym rosyjską politykę wobec Bałkanów były zatem czynniki gospodarcze i strategiczne, a mniejszym stopniu kwestie wielkomocarstwowego prestiżu: 1) strategiczne – swoboda przepływu przez cieśniny rosyjskiej floty wojennej miała dla Rosji istotne znaczenie, gdyż potężna rosyjska flota czarnomorska zamknięta była na Morzu Czarnym. Kontrola nad cieśninami umożliwiałaby większą swobodę operacyjną floty czarnomorskiej; 2) gospodarcze – tereny czarnomorskie stały się jednym z szybko rozwijających się regionów Rosji (rolnictwo i przemysł). Z punktu widzenia determinant

rosyjskiej polityki zagranicznej szczególnie istotne było więc ożywienie rozwoju południowej części Rosji i jego dominujący udział w eksporcie rosyjskim kierowanym przez porty czarnomorskie i cieśniny. Wywóz zboża i płodów rolny z żyznych terenów, ropa i nafta z baku, surowce i wyroby z Donbasu. Eksport zboża przez Dardanele przed pierwszą wojną światową wynosił ok 60-70% całego eksportu rosyjskiego zboża (normalnie było to ok 37-40%). Rosja przed pierwszą wojną światową była pierwszym eksporterem zboża, a jej udział w ogólnoświatowym eksporcie wynosił ok. 30%⁵.

Aby uzasadnić swoją aktywność polityczno-militarną na Bałkanach Rosjanie wykorzystywali także czynnik ideologiczny stawiając na tradycyjne związki narodów bałkańskich z Rosją i pozycjonując się na obrońcę Słowiańszczyzny i prawosławia. W rosyjskiej tradycji kulturowej silne były motywy odwołujące się do tradycji imperium bizantyńskiego i wspólnoty ludów prawosławnych (bizantyzm) oraz elementy słowianofilskie, panslawistyczne, czyli utożsamienie rosyjskiej państwowości ze wspólnotą Słowian, którzy dzieląc wspólną historię, wspólne znaki tożsamości kulturowej (religia, język) i pochodzenie etniczne. Bizantyzm (prawosławie) oraz panslawizm (Słowiańszczyzna) były bardzo ważnymi elementami rosyjskiej tradycji kulturowej będąc także środkiem wykorzystywanym w aktywności politycznej. W kategoriach politycznych to właśnie te dwa elementy legitymizowały rosyjskie zaangażowanie na Bałkanach umożliwiając łączenie motywów strategicznych z ideologicznymi ale zawsze w tle rosyjskich działań na Bałkanach był problem Konstantynopola-Stambułu i kontroli nad cieśninami Bosfor i Dardanele.

Słabnąca rola Imperium Otomańskiego w regionie spowodowała wypychanie jej z jej dotychczasowych sfer wpływów w regionie Morza Czarnego i Bałkanów. W 1775 r. północna Mołdawia (Bukowina) została przyłączona do państwa Habsburgów⁶, natomiast Rosja, w wyniku wojny rosyjsko-tureckiej, zagarnęła wschodnią i południową część historycznej Mołdawii (Besarabię i Budziak). Pozostała część Mołdawii pozostawała pod wpływami tureckimi. Nastąpił podział historycznej Mołdawii na część austriacką, rosyjską i turecką. Najważniejszym elementem tego procesu było zajęcie przez wojska rosyjskie Besarabii. Było

---

⁵ M. Tanty, *Rosja wobec wojen bałkańskich 1912-1913*, Warszawa 1970, s. 39.

⁶ Początkowo austriacka Bukowina stała się częścią Galicji ale w 1849 r. Bukowina stała się osobnym krajem koronnym jako Księstwo Bukowiny. Centralnym ośrodkiem Bukowiny Austriacy ustanowili miasto Czerniowce. W listopadzie 1918 r. w obliczu rozpadu monarchii austro-węgierskiej władzę w Bukowinie przejęła Bukowińska Delegacja Ukraińskiej Rady Narodowej. W odpowiedzi na ten krok na terytorium Bukowiny wkroczyły wojska rumuńskie, a 31 grudnia 1918 r. Rada Narodowa Bukowiny przyjęła decyzję o przyłączeniu się do Rumunii. Na mocy traktatu z Saint-Germain-en-Laye z 10 września 1919 r. Bukowina stała się oficjalnie częścią Rumunii. W powojennej Rumunii (tzw. *Wielkiej Rumunii*) znalazły się wszystkie historyczne ziemie mołdawskie.

to wydarzenie, które w największym stopniu przyczyniło się do rozdzielenia Mołdawii na dwie podstawowe części, których historia potoczyła się odmiennie. Na terytoriach przyłączonych do Imperium Rosyjskiego utworzona została gubernia besarabska (w latach 1812-1873 obwód besarabski, od 1873 gubernia). Natomiast pozostałej części Mołdawii, korzystając z osłabienia Turcji i rywalizacji mocarstw na Bałkanach, udało się stopniowo zrzucić zwierzchność turecką i uzyskać autonomię. W 1859 r. doszło do połączenia gospodarstwa Mołdawii i gospodarstwa Wołoszczyzny, a dzięki temu do powstania w 1862 r. Zjednoczonego Królestwa Rumunii. Od tego czasu następuje wyraźne różnicowanie się tożsamości etnicznej mieszkańców wschodniej (Besarabia) i zachodniej Mołdawii. Zachodnia Mołdawia uczestniczyła w tworzeniu nowoczesnej tożsamości rumuńskiej, natomiast w Besarabii rozpoczął się proces rusyfikacji w czym pomagała znaczna migracja Rosjan i Ukraińców na te tereny, a także polityka carska. Po wojnie krymskiej na terenie Besarabii język rosyjski został uznany za oficjalny, a do 1867 r. istniał zakaz nauczania w języku rumuńskim.

Rozpad cesarstwa rosyjskiego oraz Austro-Węgier, który nastąpił w wyniku pierwszej wojny światowej spowodował, że Rumunii udało się uzyskać znaczne nabytki terytorialne, a w tym także połączyć całą historyczną krainę Mołdawii w swoich granicach. Zarówno Besarabia, będąca do tej pory częścią imperium rosyjskiego, jak i Północna Bukowina, będąca do tej pory częścią Austro-Węgier, znalazły się w granicach powojennej Rumunii. Warto podkreślić, że po wybuchu rewolucji rosyjskiej w 1917 r. na terytorium rosyjskiej Besarabii utworzono najpierw Mołdawską Republikę Ludową funkcjonującą w Ramach Rosyjskiej FSRR, a następnie, w styczniu 1918 r., niepodległą Mołdawską Republikę Demokratyczną. W 1918 r. na terytorium Mołdawii wkroczyły wojska rumuńskie wypierając z Mołdawskiej Republiki Demokratycznej bolszewików. Akcja wojsk rumuńskich zakończyła się oficjalnym przyłączeniem w czerwcu 1918 r. Mołdawii do Rumunii. Akt ten został potwierdzony przez traktat paryski z 1920 ale ZSRR nie uznał jego postanowień stojąc na stanowisku, że terytorium Mołdawii, stanowiące część państwa radzieckiego, jest okupowane przez Rumunię. Dlatego też władze ZSRR podjęły decyzję o stworzeniu na lewym brzegu Dniepru alternatywnego organizmu państwowego.

11 maja 1919 r. bolszewicy działacze Mołdawskiej Republiki przebywający na emigracji w opanowanej przez władzę radziecką części Rosji proklamowali utworzenie Besarabskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej jako autonomicznego regionu Rosyjskiej FSRR. Wobec uznania przez mocarstwa zachodnie faktu aneksji Besarabii przez Rumunię 7 marca 1924 r. proklamowano utworzenie w ramach Ukraińskiej SRR Mołdawskiego Obwodu

Autonomicznego położonego na lewym brzegu Dniestru i mającego być przeciwwagą dla działań rumuńskich. 12 października obwód ten przekształcono w Mołdawską Autonomiczną Socjalistyczną Republikę Radziecką. Jej utworzenie miało być wstępem dla odzyskania zaanektowanej przez Rumunię Besarabii. Oficjalną stolicą Mołdawskiej ASRR był „okupowany” przez Rumunów Kiszyniów, natomiast rzeczywista siedziba władz znajdowała się w Tyraspolu. Choć ziemie Mołdawskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej nigdy nie wchodziły w skład ziem państwa mołdawskiego i w niewielkim stopniu były zamieszkiwane przez ludność mołdawską, to właśnie te tereny władze radzieckie uczyniły centrum, w którym miała rozwijać się idea „mołdawianizmu”, czyli idea narodowa, która miała być alternatywą wobec rumuńskiej tożsamości mołdawskiej.

W 1940 r. na mocy paktu Ribbentrop-Mołotow wojska radzieckie wkroczyły do rumuńskiej Besarabii i przyłączyły ją do ZSRR. Na zajętych terytorium utworzono 2 sierpnia 1940 r. Mołdawską Socjalistyczną Republikę Radziecką, w skład której weszła większość terenów przejętych od Rumunii oraz ok. połowy ziem stanowiących do tej pory Mołdawską ASRR. Po zakończeniu drugiej wojny światowej Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka stała się oficjalnie republiką związkową - jednym z podmiotów tworzącym ZSRR, Północna Bukowina oraz Budziak zostały wcielone do Ukraińskiej SRR. Warto pamiętać, że granice w ramach ZSRR były stanowione z dużą dowolnością i rzadko kiedy odzwierciedlały rzeczywiste podziały etniczne i językowe. Granice te były funkcjonalne jedynie w ramach państwa radzieckiego i miały służyć realizacji celów władz radzieckich. Dlatego też Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka była tworem niejednorodnym. W jej skład nie zostały włączone terytoria będące częścią historycznej Mołdawii (Bukowina oraz Budziak) natomiast w jej składzie znalazły się terytoria położone na lewym brzegu Dniestru, które nie miały historycznych związków z Mołdawią. W efekcie w ramach republiki znalazły się część lewobrzeżna – uprzemysłowiona i rosyjskojęzyczna oraz prawobrzeżna – rolnicza i w dużej części rumuńskojęzyczna. Oficjalną ideologią nowej republiki uczyniono „mołdawianizm”, a zwolenników opcji prorumuńskiej (w większości intelektualistów) poddano represjom i zmuszono do emigracji. Propagowanie mołdawianizmu wraz z intensywną sowietyzacją Mołdawskiej SRR spowodowało, że idea panrumuńska (głosząca, że Mołdawianie to *de facto* Rumunii, i dążącej do połączenia obu narodów) została zepchnięta na margines. Panrumunizm przetrwał jedynie wśród inteligencji, pisarzy i kadry akademickiej⁷.

---

⁷ K. Całus, *Państwo niedokończone. 25 lat mołdawskiej niepodległości*, OSW, Warszawa 2016, s.14-15.

Historycznie rzecz ujmując można dostrzec, że tereny naddniestrzańskie były dla imperium rosyjskiego/radzieckiego niezwykle ważne ze strategicznego i prestiżowego punktu widzenia. Naddniestrze było częścią przygranicznej strefy rosyjskiego imperium mocno związanej z metropolią. Kontrola tych terytoriów pozwalała na utrzymanie swoich wpływów na Bałkanach i zabezpieczenie swoich interesów geostrategicznych w rywalizacji z innymi regionalnymi potęgami głównie zaś Austrią i Turcją. Był to więc obszar bardzo znaczący z punktu widzenia interesów mocarstwowych Rosji i postrzegany jest jako ważna część imperium i *русского мiра*.

Konflikt w Naddniestrzu

Kiedy pod wpływem zmian wywołanych *perestrojką* na całym terytorium ZSRR nastąpił wzrost nastrojów nacjonalistycznych i powstania silnych narodowych także na terytorium Mołdawskiej SRR zaczęły powstawać ruchy polityczne odwołujące się do haseł niepodległości oraz idei połączenia Mołdawskiej SRR z Rumunią. W 1988 r. na fali przemian związanych z polityką *perestrojki* i *głsnosti* w Mołdawskiej SRR zaczął się kształtować ruch społeczny, tworzony głównie przez młodzież i intelektualistów mołdawskich, głoszący hasła podniesienia statusu języka mołdawskiego (rumuńskiego) w republice do statusu języka państwowego. Uczestników ruchu łączyły też silnie antyrosyjskie poglądy. We wrześniu 1988 r. aktywiści mołdawscy ogłosili powstanie Demokratycznego Ruchu na rzecz Przebudowy. Do ruchu należeli zwolennicy *perestrojki* ale główną rolę odgrywali radykalni działacze prorumuńscy głoszący hasła nacjonalistyczne i szowinistyczne.

20 maja 1989 r. Demokratyczny Ruch na rzecz Przebudowy został przekształcony w Front Ludowy Mołdawii. W jego retoryce politycznej silne były hasła szowinistyczne wymierzone przeciwko Rosjanom, Gaugazom i Żydom. Podczas spotkań i mitingów padały hasła antyrosyjskie, wezwania do przymusowej rumunizacji ludności, a nawet do wywiezienia lub wymordowania ludności rosyjskiej mieszkającej w Mołdawii⁸. W kraju zaczęło dochodzić do ataków na mieszkańców uznanych za nie-Mołdawian. Dotknęło to przede wszystkim Rosjan i Gaugazów. Punktem zwrotnym w działalności Frontu był zorganizowany w Kiszyniowie 27 sierpnia 1989 r. wiec, który zgromadził ponad 300 tys. osób. Pod naciskiem tłumów władze republiki zostały zmuszone do przyjęcia ustawy o języku zmieniającej wykorzystywaną do tej pory do zapisu języka cyrylicę na alfabet łaciński.

---

⁸ J.Solak, J., *Mołdawia: republika na trzy pęknięcia. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu” o Naddniestrze*, Toruń 2014, s. 95, s. 118-119.

W 1990 r. Front, w pierwszych częściowo wolnych wyborach do władz republiki, zdołał przejąć władzę. Nowe władze okazały się bardzo prorumuńskie i zaczęły otwarcie mówić o przyłączeniu Mołdawii do „historycznej ojczyzny” – Rumunii. Idea połączenia Mołdawii z Rumunią zaczęła być bardzo popularna i prorumuńskie stało się dominującą postawą⁹. Przyjęta 27 sierpnia 1991 r. Deklaracja Niepodległości jednoznacznie wyrażała wolę zjednoczenia z Rumunią. W dokumencie tym potępiono fakt, przyłączenia Besarabii do Imperium Rosyjskiego oraz wzywano do likwidacji następstw paktu Ribbentrop-Mołotow, czyli *de facto* do ponownego połączenia Mołdawii i Rumunii. Republika Mołdawii była ewenementem na obszarze ZSRR. We wszystkich republikach radzieckich powstawały ruchy nacjonalistyczne domagające się wyjścia ze składu ZSRR ale tylko Mołdawia ogłosiła swoją niepodległość nie po to aby budować własną państwowość, ale po to aby połączyć się z innym krajem – Rumunią. Konstrukcja Deklaracji nie pozostawiała wątpliwości, że w przypadku Mołdawii jej niepodległość ma być jedynie stanem przejściowym na drodze do ponownego zjednoczenia z Rumunią. Podjęto nawet kroki mające na celu symboliczne rozpoczęcie procesu zjednoczeniowego: za język urzędowy Mołdawii uznano rumuński, a oficjalnymi symbolami nowej niepodległej republiki ogłoszono rumuńską flagę i rumuński hymn¹⁰. Sukces Frontu spowodował dalszą radykalizację jego postulatów i działań. W kraju zaczęły powstawać wspierane przez Front bojówki, które atakowały ludność niemołdawską. Kulminacją agresywnej retoryki był zorganizowany w październiku 1990 r. tzw. marsz na Gaugazję.

Silne akcenty nacjonalistyczne i szowinistyczne obecne w ideologii Frontu Ludowego zaczęły budzić obawy ludności rosyjskojęzycznej, która obawiała, że zostanie sprowadzona do roli obywateli „drugiej kategorii”. Strach ten pełnił silną rolę mobilizacyjną i został wykorzystany przez rosyjskojęzyczne poradzieckie elity, które obawiały się „mołdawianizacji” elit władzy i tym samym utraty swoich dotychczasowych wpływów, a przede wszystkim dostępu do administracyjnych i ekonomicznych zasobów¹¹. Opór wobec zachodzących procesów koncentrował się głównie wokół wielkich ośrodków przemysłowych.

Wobec powtarzających się aktów agresji wobec ludności rosyjskojęzycznej i nieskutecznych działań na rzecz uznania rosyjskiego za drugi język urzędowy zaczęły

---

⁹ Symbolem prorumuńskiego kursu republiki stały się takie inicjatywy, jak np. „most kwiatów” zorganizowany 6 maja 1990 r. Na kilka godzin zlikwidowano wówczas obowiązek paszportowy i wizowy wobec Rumunów podróżujących do Mołdawskiej SSR. Mieszkańcy Rumunii przechodzili po mostach granicznych niosąc kwiaty i rzucając je do rzeki. Podobną akcją dla ludności Mołdawii zorganizowano 16 czerwca 1991 r.

¹⁰ K. Całus, *op. cit.*, s. 15-16.

¹¹ D.A. Zabarah, *Opportunity structures and group building process: an Institutional analysis of the secession processes in Pridnestrovie i Gaugazia between 1989 and 1991*, “Communist and Post-Communist Studies” 2012, vol. 45, nr 1-2, s. 184.

pojawiać się próby obrony swojego statusu i bezpieczeństwa. Centrum oporu przeciwko działaniom władz w Kiszyniowie były terytoria położone na lewym brzegu Dniestru oraz Gaugazja. W sierpniu 1989 r. w Tyraspolu powstała Zjednoczona Rada Kolektywów Pracowniczych, która koordynowała akcje protestacyjne i strajki prowadzone w zakładach przemysłowych położonych w Naddniestrzu. W grudniu 1989 r. Rada przeprowadziła w dwóch centrach miejskich Naddniestrza – w Rybnicy i Tyraspolu – referendum w sprawie powołania do życia Nadniestrzańskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Zdecydowana większość osób biorących udział w referendum opowiedziała się za takim rozwiązaniem. Kiedy w maju 1990 r. podczas pogrzebu pobitego ze skutkiem śmiertelnym rosyjskiego studenta z Kiszyniowa mityng rosyjskojęzycznej ludności został zaatakowany przez bojówki mołdawskich aktywistów naddniestrzańskie elity doszły do wniosku, że jakiegokolwiek porozumienie z władzami w Kiszyniowie jest niemożliwe. Do eskalacji konfliktu przyczyniały się przede wszystkim obawy przed mołdawskim i rumuńskim ruchem nacjonalistycznym, a także wsparcie, które poradzieckie elity otrzymały nieoficjalnie ze strony władz w Moskwie.

2 września 1990 r. powołano do życia Naddniestrzańską Mołdawską SRR, a 28 sierpnia 1991 r. ogłosiła ona swoją niepodległość i przyjęła nazwę Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej. Z secesją uprzemysłowionej i najbogatszej części Mołdawii nie chciały pogodzić się władze w Kiszyniowie. Władze Mołdawii postanowiły zlikwidować republikę naddniestrzańską siłą. Po wygaśnięciu ultimatum, w którym żądano rozbrojenia naddniestrzańskich sił zbrojnych, 1 kwietnia 1992 r. władze mołdawskie rozpoczęły działania zbrojne mające na celu przywrócenie kontroli nad Naddniestrzem. Najcięższe walki miały miejsce w maju i czerwcu. Dzięki pomocy stacjonującej w Naddniestrzu 14 armii (rosyjskiej) Nadniestrze obroniło swoją niezależność, a Mołdawia została zmuszona do rozmów pokojowych. W lipcu prezydenci Rosji i Mołdawii zgodzili na zaprzestanie walk i rozmieszczenie obserwatorów na linii odgraniczającej Mołdawię o Transdniestrza utrwalając w ten sposób nieoficjalny podział republiki. Zawieszenie broni zawarte 21 lipca 1992 r. położyło kres walkom, ale nie konfliktowi, który od tej pory pozostaje „zamrożony”. Rozmowy pokojowe mające położyć kres konfliktowi toczą się od 1992 r. ale nie widać aby strony konfliktu zbliżyły się ku rozwiązaniu problemu.

Naddniestrze w polityce rosyjskiej i problem *русского мур*

Aktywna polityka rosyjska w regionie Transdniestrza jest splotem czynników zarówno racjonalnych jak i emocjonalnych. Naddniestrze stanowi ważny element w rosyjskiej polityce zagranicznej nie tylko ze względu na jego znaczenie strategiczne w regionie czarnomorskim ale przede wszystkim ze względu na fakt, że Naddniestrze jest wręcz emblematycznym przykładem *pycckogo mupa*, na obrońcę którego kreują się współczesna Federacja Rosyjska. Tak jak historycznie Rosja budując swoją strefę wpływów pozycjonowała się na obrończynię prawosławia lub ludów słowiańskich, tak obecnie ważną ideologiczną rolę pełni, silnie nacechowana emocjonalnie, kategoria *pycckogo mupa*. Warto zatem zastanowić się czym jest *pycckui mup* i jaką rolę odgrywa w obecnej rosyjskiej polityce wewnętrznej i zagranicznej.

Po rozpadzie ZSRR rosyjskim problemem w polityce wobec przestrzeni poradzieckiej było zagadnienie, jak odbudować swoją pozycję w regionie. Rosji borykającej się z kryzysami polityczno-gospodarczym brak było atrakcyjności ideologicznej, gospodarczej i politycznej (*soft-power*), co spowodowało, że kolejne państwa poradzieckie zaczęły szukać sposobów na budowę alternatywnych więzi polityczno-gospodarczych. Krąg „bliskiej zagranicy” został potraktowany jako strefa żywotnych interesów Federacji Rosyjskiej. Od 1993 r. zaistniał *consensus* sił politycznych Rosji na rzecz pewnego rodzaju „doktryny Monroea”, oparty na założeniu, że cały obszar byłego ZSRR stanowi strefę żywotnych interesów Rosji, na której spoczywa szczególna odpowiedzialność za utrzymanie na tym terytorium pokoju i porządku. Państwo rosyjskie samo przyznało sobie monopol na odgrywanie roli arbitra i gwaranta stabilności w przestrzeni proradzieckiej¹².

W zasadzie od samego początku władze Federacji Rosyjskiej za główny cel polityki wobec byłych republik ZSRR uznały stworzenie zintegrowanego politycznie i gospodarczo stowarzyszenia państw pod jej kierownictwem, zdolnego zająć znaczącą pozycję we wspólnocie międzynarodowej. Ku rozczarowaniu rosyjskich elit budowana przez Federację Rosyjską Wspólnota Niepodległych Państw jako regionalne ugrupowania integracyjne szybko okazało się nieskuteczne i stało się tworem iluzorycznym. Instytucjonalne procesy integracyjne na obszarze byłego ZSRR zakończyły się niepowodzeniem. Pomimo wysiłków podejmowanych przez Federację Rosyjską, państwa najbardziej zainteresowanego integracją przestrzeni poradzieckiej, nie udało się przekształcić WNP w instrument realnej współpracy i nigdy nie udało się zrealizować deklarowanych celów¹³.

¹² J. Potulski, (2008) *Spoleczno-kulturowy kontekst aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej*, Gdańsk 2008, s. 354.

¹³ P. Kubicek, *The Commonwealth of Independent States: an example of failed regionalism?*, “Review of International Studies” 2009, nr 35, s. 237-256, W. Konończuk, *The failure of integration. The CIS and other international organization in the post-Soviet area, 1991-2006*, OSW, Warszawa 2007, s. 29-48.

Całkowite fiasko modelu integracji realizowanego w ramach WNP spowodowało, że rosyjscy decydenci musieli znaleźć inne rozwiązania i szukać nowych sposobów na utrzymanie swoich wpływów na obszarze byłego ZSRR. Po niepowodzeniach modelu integracyjnego całej WNP Rosja zaczęła przypisywać większe znaczenie stosunkom bilateralnym i zacieśnianiu związków z wybranymi państwami, które Federacja Rosyjska uznała za najważniejsze dla utrzymania statusu mocarstwa. Ponadto za konieczne uznano potrzebę wypracowania takiej koncepcji polityczno-ideologicznej, która uzasadniałaby działania władz i zapewniała odpowiedni, dla realizacji wyznaczonych celów, poziom akceptacji społecznej. Rozwiązanie takie musiałyby być funkcjonalne zarówno w polityce zewnętrznej – legitymizowałyby zaangażowanie się Rosji w stosunki wewnętrzne innych państw, a także funkcjonalne w polityce wewnętrznej – zapewniałyby rządzącej elicie legitymizację reżimu oraz usprawiedliwiałoby zaangażowanie zasobów finansowych i ludzkich na zewnątrz.

Nie było to zadanie łatwe. Rosyjskie władze, w obliczu kryzysu w wymiarze kulturowo-ideologicznym, od początku lat dziewięćdziesiątych poszukiwali odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest stworzenia ideologii „państwowej”, która zapewni spójność kraju i odpowiedni poziom mobilizacji politycznej dla realizacji celów stawianych sobie przez władzę. M.in. Borys Jelcyn wzywał kręgi polityczne i intelektualne do sformułowania „idei rosyjskiej”. O ile ekipie Borysa Jelcyna nie udało się znaleźć odpowiedzi na pytanie o skuteczną ideę legitymizującą władzę i nadającą kierunek rosyjskiej polityce wewnętrznej i zagranicznej, o tyle ekipa zbudowana przez Władimira Putina okazała się w tym aspekcie dużo skuteczniejsza i od początku XXI w. zaczęto rozpowszechniać w Rosji pojęcie *русского мипа*, i wokół tego pojęcia zaczęto konstruować politykę państwa.

Русский мип stanowi dość złożone pojęcie o bardzo szczególnej charakterystyce. Obejmuje ono wspólnotę o charakterze kulturowym. Jest to *uniwersum* kulturowe, rozumiane jako ojczyzna w sensie symbolicznym, czyli używane jest w sensie dużo szerszym niż typowo terytorialne odniesienia. Problemem dla rosyjskiej państwowości zawsze było zapewnienie odpowiedniego poziomu integracji wewnętrznej w warunkach dużego zróżnicowania etniczno-kulturowego. Ponadto pojawienie się tego pojęcia związane jest z obecnością poza granicami historycznej ojczyzny ludności rosyjskiej lub osób pochodzenia rosyjskiego jako konsekwencji przełomowych wydarzeń w najnowszej historii Rosji. Pod koniec XIX w. w Imperium Rosyjskim narastały procesy migracyjne związane z działaniami władz carskich

---

mającymi na celu przekształcenie kolonizowanych terytoriów w zintegrowaną część państwa rosyjskiego. Uzależnione było to w dużej mierze od czynnika demograficznego, tj. ludzi – wojskowych, urzędników, chłopów zasiedlających i przekształcających kolonizowane terytoria. Migracje były kontynuowane w ZSRR, gdzie były one powodowane czynnikami politycznymi (deportacje i przesiedlenia), ekonomicznymi (industrializacja i zagospodarowywanie nieużytków) oraz kulturowymi (unifikacja kulturowa na bazie panującej ideologii). W rezultacie po rozpadzie ZSRR w byłych republikach znalazła się znacząca rosyjska diaspora, której rzeczywistą wielkość trudno jest jednoznacznie ocenić. Opieranie się jedynie na podstawie spisów ludnościowych, które wykazują ponad 25 mln Rosjan mieszkających w byłych republikach związkowych¹⁴ nie do końca oddaje złożoność sytuacji na byłym obszarze ZSRR i kłopotów z tożsamością ludności rosyjskojęzycznej mieszkającej poza granicami Rosji.

Koncepcja *русского мира* ma charakter polityczno-kulturowy. Zakłada ona dążenie do znalezienia wspólnego mianownika dla wszystkich grup Rosjan i osób pochodzenia rosyjskiego poza granicami Federacji Rosyjskiej. Nie wdając się w szczegółowe rozważania dotyczące tego, jak rosyjscy ideologowie wyznaczają przynależność do rosyjskiego świata to należy zaznaczyć, że problem polega na tym, że to *rosyjskie uniwersum* będące wspólnotą kultury, języka i wartości ma bardzo rozmyte granice¹⁵. Granice *русского мира* nijak się mają do granic państw powstałych po rozpadzie ZSRR i w zasadzie elity polityczne Federacji Rosyjskiej mogą dość arbitralnie wyznaczać jego zasięg dostosowując to do swoich partykularnych potrzeb politycznych. Z punktu widzenia interesów geopolitycznych współczesnych rosyjskich władz zainteresowanych odbudową rosyjskiej strefy wpływów idea świata rosyjskiego jest bardzo funkcjonalna. Dlatego też idea ta została przyjęta przez władze państwowe i instytucje z nią związane. Przemawiając w 2007 r. podczas narodowego święta Dnia Jedności Narodowej prezydent Władimir Putin mówił, że jest to święto nie tylko dla wielonarodowego ludu Federacji Rosyjskiej, ale także dla milionów Rosjan mieszkających poza granicami kraju, wspólnie stanowiących wielką wspólnotę, której nie zdołają podzielić żadne bariery ani granice¹⁶.

W 2007 r. dekretem prezydenta Władimira Putina utworzono fundację państwową *Русский мир*, której oficjalnym celem miało być propagowanie języka rosyjskiego jako dobra

---

¹⁴ Por. http://demoscope.ru/weekly/knigi/ns_r99/razdel6g4_1.html

¹⁵ Por. Э. Митрофанова, «Русский мир» без границ, „Россия в глобальной политике” 2004, 2(1), s. 32-36.

¹⁶ G. Pavlowskii, *Russian Word*, „International Affairs: A Russian Journal of Word Politics, Diplomacy 7 International Relations” 2007, vol. 57 nr 1, s. 12.

narodowego Rosji i ważnego elementu rosyjskiej i światowej kultury¹⁷. Założycielami fundacji były dwa rosyjskie resorty: ministerstwo spraw zagranicznych i ministerstwo edukacji i nauki. Na stronie internetowej fundacji znalazło się stwierdzenie, że *русский мир* obejmuje nie tylko etnicznych Rosjan (русские) oraz obywateli Federacji Rosyjskiej (россияне), ale także rodaków (соотечественники) w krajach „dalekiej” i „bliskiej” zagranicy, emigrantów i uchodźców z Rosji, ale także cudzoziemców, którzy mówią po rosyjsku i interesują się Rosją i jej przyszłością¹⁸. Szczególnie interesujący jest termin *соотечественник*, który znalazł się nawet w rosyjskim ustawodawstwie. Termin ten odnosi się poza Rosjanami urodzonymi i zamieszkującymi w Rosji oraz ich potomkami także do obywateli Rosji poza granicą, osób i ich potomków należących do narodów historycznie zamieszkujących na terytorium Federacji Rosyjskiej, a obecnie mieszkających poza jej granicami, a także osób, które dokonały wyboru na rzecz duchowej, kulturowej i prawnej więzi z Federacją Rosyjską, których krewni w prostej linii zamieszkiwali wcześniej na jej terytorium (do kategorii tej należą również byli obywatele ZSRR, zamieszkujący w państwach poradzieckich, którzy nabywali obywatelstwo tych państw bądź też nie posiadają żadnego obywatelstwa oraz emigranci z państwa rosyjskiego, republiki rosyjskiej, RFSRR, ZSRR i FR, którzy posiadali odpowiednie obywatelstwo i nabyli obywatelstwo innych państw bądź też pozostali bez obywatelstwa)¹⁹. Jest to zatem stosunkowo szeroka formuła, wykraczająca poza wąski solidaryzm etniczny.

Koncepcja *русского мира* ma istotne implikacje geopolityczne. Jeżeli Rosjanie mieszkający zarówno w kraju, jak za granicą stanowią jedną wielką wspólnotę to współczesna Federacja Rosyjska będąca państwem-ośrodkiem *русского мира*, ma prawo i obowiązek występować w jego obronie. Polityka zagraniczna Rosji ma zatem na celu obronę „rosyjskiego świata” i jego wartości, tożsamości, historii i tradycji zagrożonych przez świat zewnętrzny²⁰. Problem polega na tym, że elity polityczne Federacji Rosyjskiej dość arbitralnie wyznaczają zasięg *русского мира* i często wykorzystują go instrumentalnie do uzasadnienia swojego zaangażowania poza granicami kraju. Obrona *русского мира* wpisuje

¹⁷ Указ Президента Российской Федерации о создании Фонда «Русский мир», <http://www.rg.ru/2007/06/23/fond-dok.html>

¹⁸ <http://www.ruskiymir.ru/fund/>

¹⁹ Федеральный закон «О внесении изменений в Федеральный закон «О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом» от 24 июля 2010 г.

²⁰ Charakterystyczny jest tu przykład wydarzeń na Ukrainie i powszechny w rosyjskiej propagandzie państwowej obraz „banderyzacji” Ukrainy. W propagandzie rosyjskiej „banderyzacja” zagraża wszystkiemu, co „święte” dla „rosyjskiego świata”, co stanowi podstawę jego tożsamości. Jest atakiem na podstawowe jego wartości. „Banderowcy” będą za wszelką cenę dążyć do zniszczenia „rosyjskiego świata”, dlatego obowiązkiem państwa rosyjskiego jest go bronić, zapewnić mu ochronę, a jeszcze lepiej „przywrócić do macierzy”, tak jak do „macierzy” przywrócono miasto-bohatera Sewastopol.

się zresztą bardzo dobrze w historyczne rosyjskie wzorce polityczno-kulturowe. Państwo rosyjskie od czasów istnienia Wielkiego Księstwa Moskiewskiego prawie zawsze sytuowało się jako obrońca społeczności szerszych niż samo państwo rosyjskie, w zależności o historycznego momentu i aktualnych celów politycznych mogli być to wyznawcy prawosławia, Słowianie, czy też proletariatus. Państwo rosyjskie początków XXI w. dysponuje zatem sporym zestawem mocarstwowych wzorców z przeszłości do aplikacji we współczesnych realiach, a władze rosyjskie odwołując się do drzemających w mentalności swych obywateli archetypów mocarstwowo-imperialnych formułują współczesną doktrynę polityki zagranicznej, która zapewniłaby Rosji pozycję państwa silnego i szanowanego w świecie.

Zakończenie

Dla rosyjskiej polityki i zagranicznej, jak i wewnętrznej istnienie państw, takich jak Abchazja, Południowa Osetia i Naddniestrze ma duże znaczenie. Rosyjscy analitycy podkreślają, że powstanie tych państw na obszarze poradzieckim miało wpływ na powstrzymanie negatywnych dla Rosji tendencji politycznych, a przede wszystkim przyczyniło się do zahamowania geopolitycznego regresu rosyjskiej cywilizacji związanego z rozpadem ZSRR²¹[16]. Rosja traktuje Naddniestrze jako swojego satelitę w strategicznym regionie, który ma jej zapewnić wpływy na obszarze byłego ZSRR. Polityka rosyjska wobec Naddniestrza i Mołdawii – a generalnie wobec tzw. bliskiej zagranicy – opiera się na strategicznych założeniach, zgodnie z którymi utrzymanie wpływów w dawnych republikach ZSRR stanowi podstawę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Moskwa dostrzega zagrożenie w działalności NATO i UE w Europie Wschodniej i na Kaukazie. Za tą działalnością, według rosyjskich analityków, kryje się chęć narzucenia wizji stosunków międzynarodowych propagowanej przez Stany Zjednoczone. Rosja powinna za pomocą wszelkich dostępnych metod utrzymać swoją sferę wpływów, mającą wymiar cywilizacyjno-religijny (państwa słowiańsko-prawosławne). Zgodnie z tą koncepcją Naddniestrze jest integralną częścią cywilizacji rosyjskiej (*русского мира*). Ludność Naddniestrza, w większości rosyjskojęzyczna, wychowana jest w duchu patriotyzmu radzieckiego oraz kulturowo silnie związana z Rosją. Politycy, którzy sprawują tam władzę wywodzą się z dawnych struktur siłowych Związku

---

²¹ А.Л. Сергеев, *Приднестровье сегодня: проблемы и перспективы жизнедеятельности*, Российский Институт Стратегических Исследований, Moskwa 2015, s. 8.

Radzieckiego oraz kierownictwa zakładów przemysłowych znajdujących się w tym *quasi*-państwie²².

Wydaje się, że współczesny projekt polityczny władz rosyjskich opiera się nie tylko na zakorzenionych w mentalności elit i obywateli tradycjach mocarstwowości ale także odwołuje się do bardzo emocjonalnych projektów obrony rosyjskiej cywilizacji, tzw. *русского мұра*. Trudno oczekiwać aby konflikt pomiędzy Naddniestrzem a Mołdawią zakończył się w najbliższym czasie. Ewentualna reintegracja Naddniestrza z Mołdawią jest zależna od woli Kremla. Rudno jednak oczekiwać aby w sytuacji wzrostu napięć międzynarodowych i nieudanych prób rozwiązania konfliktu ukraińsko-rosyjskiego było możliwe dojście do porozumienia w kwestii Naddniestrza.

Ponadto emocjonalna argumentacja, do której sięgają rosyjskie elity polityczne aby zapewnić sobie odpowiedni poziom legitymizacji społecznej i mobilizacji politycznej wiąże im ręce. Nawet jeżeli utrzymywanie i finansowanie *quasi*-państw byłoby zbyt kosztowne z „realistycznego” punktu widzenia, to z emocjonalnego punktu widzenia ich obrona jest koniecznością, gdyż jest to obrona swoich obywateli i wartości cywilizacji rosyjskiej zagrożonej przez ekspansję tzw. atlantyzmu. Rosyjskie elity polityczne są swojego rodzaju „zakładnikami” myślenia „realistycznego” w kategoriach geopolitycznych „sfer wpływów” ale także zakładnikami emocjonalnego myślenia w kategoriach obrony rosyjskiej cywilizacji i *русского мұра*

Rozwiązanie problemu Naddniestrza, a także pozostałych *quasi*-państw, takich jak Abchazja i Osetia Południowa, zależy przede wszystkim od politycznej woli władz rosyjskich. Kluczowym elementem dla rozwiązania konfliktu wokół Naddniestrza jest zatem rosyjskie podejście do kwestii tzw. „bliskiej zagranicy”, czyli krajów powstałych po rozpadzie ZSRR. Dlatego też zapewnienie stabilizacji w regionie będzie zadaniem niezwykle trudnym dla wspólnoty międzynarodowej, bo poza względami pragmatycznymi związanymi z chęcią utrzymania swojej strefy wpływu rosyjskie elity polityczne do problematyki prorosyjskich enklaw podchodzą w sposób emocjonalny, co utrudnia rozwiązywanie konfliktów.

---

²² N. Dima, *Moldova and the Transdnestr Republic*, New York 2001, s. 66-67.

Bibliografia

1. Całus, K. (2016) *Państwo niedokończone. 25 lat moldawskiej niepodległości*, OSW, Warszawa.
2. Castells, M. (2009) *Koniec tysiąclecia*, PIW, Warszawa.
3. Dima, N. (2001) *Moldova and the Transdnestr Republic*, East European Monograph, New York.
4. King, Ch. (2001) *The benefits of ethnic wars: understanding Eurasia's unrecognized states*, "World Politics" vol. 53, nr 4, s. 524-552.
5. Kolossov, V., O'Loughlin J. (1999) *Pseudo-states as harbingers of a new geopolitics: the example of the Trans-Dniester Moldovan Republic (TMR)*, (w:) D. Newman (ed.), *Boundaries, territory and postmodernity*, Frnak Cass, Londyn, s. 151-176.
6. Konończuk, W. (2007) *The failure of integration. The CIS and other international organization in the post-Soviet area, 1991-2006*, OSW, Warszawa.
7. Kubicek, P. (2009) *The Commonwealth of Independent States: an example of failed regionalism?*, "Review of International Studies" vol 35, nr 1, s. 237-256.
8. Pavlowsky, G. (2007) *Russian Word*, „International Affairs: A Russian Journal of Word Politics, Diplomacy & International Relations” 57(1), s. 12.
9. Potulski, J. (2008) *Społeczno-kulturowy kontekst aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
10. Solak, J. (2014) *Moldawia: republika na trzy pęknięcia. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu” o Naddniestrze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 95.
11. Zabarah, D.A., (2012) *Opportunity structures and group building processes: an institutional analysis of the secession processes in Pridnestrovie i Gaugazia between 1989 and 1991*, „Communist and Post-Communist Studies”, vol. 45, nr. 1-2 (2012), s.183-192 .
12. Митрофанова, Э. (2004) «Русский мир» без границ, „Россия в глобальной политике”, 2(1), s. 32-36.
13. Петров, В. (1999) *Кризис федерации*, Прогресс, Moskwa.
14. Сергеев, А.Л. (2015) *Приднестровье сегодня: проблемы и перспективы жфзнедеятельности*, Российский Институт Стратегических Исследований, Moskwa.

15. Указ Президента Российской Федерации о создании Фонда «Русский мир», доступ <http://www.rg.ru/2007/06/23/fond-dok.html>,
16. Федеральный закон «О внесении изменений в Федеральный закон «О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом» от 24 июля 2010 г.

Strony internetowe:

1. <http://www.ruskiymir.ru/fund/>
2. http://demoscope.ru/weekly/knigi/ns_r99/razdel6g4_1.html